

Eine überaus reiche Ausstattung des Buches mit Bilderbeilagen sowie Schriftproben im Text ermöglicht die Ausführungen Kochs vollkommen zu verfolgen und zu erwägen. Den Mediävisten erschließt das Buch in vollem Sinne des Wortes namentlich auch die Möglichkeit die Einwirkung politischer Geschehnisse und Krisen auf den Wandel der Kanzleiorganisation in pragmatischer Sicht erfassen zu können.

J. Sebánek

G. G. Litavrin, *Kak žili vizantijcy*. Izd. Nauka, Moskva 1974, 192 stran.

Kniha patří k dalším autorovým pracím, které se zabývají problematikou dějin Byzance. Jak uvádí i její titul, je zaměřena především na otázky a problémy související s životními podmínkami a činností různých tříd a složek byzantské společnosti. Popsat vývoj společnosti od jejího počátku do jejího zániku, tj. od 4. do 15. století, nebylo jednoduchou, ba naopak složitou, historickým vývojem podmíněnou skutečností, neboť jinak žila společnost ve 4.–6. století, jinak v období rozkvětu a zase jinak v údobí poklesu moci a slávy východního Římského impéria, tj. ve 14. a 15. století. Toho si byl vědom i autor, a proto si vybral jen jedno období, kterým se také nejvíce zaujímá, a to 9.–12. stol.

Práce obsahuje devět tematicky členěných kapitol, v nichž autor postupně sleduje sociální strukturu, postavení jednotlivých vrstev obyvatelstva a hospodářské poměry za zrychlujícího se procesu feudalizace, zabývá se státní a církevní organizací, vztahy mezi Byzantinci a cizinci, vojenskými problémy a válečnickým uměním, které bylo nejednou prokázáno, ať už to byly v 9. stol. boje s Araby, Bulhary, Maďary a v 10. stol. kromě nich i boje s Rusy či v 11. stol. se seldžuckými Turky, s Bulhary, Normany, Pečeněhy, Polovci a Srby, nebo ve století 12. navíc ještě s Italy a křižáky. Snad se dá dokonce říci, že velmi častý válečný stav byl v Byzanci normálním jevem a že značně přispěl k uchování i rozvíjení původních římských vojenských tradic a odrazil se ve výborné strategii a taktice, v dokonalých zbraních a pevnostech Byzantinců. Autorova pozornost je věnována i vzpourám šlechtý a krvavým bojům o trůn a o moc, stejně jako sociálním bojům na venkově i ve městech a bojům o státní a národnostní svébytnost Bulharů, Srbů, Italů, Arménů, Gruzinců, jejichž hlavním cílem bylo buď vymanit se ze svrchovanosti Byzance, nebo obhájení samostatnosti. Pro označení tohoto úsilí použil autor termínu s novověkým příděchem – národně osvobodenecký boj.

Bez povšimnutí nezůstává ani soukromý život Byzantinců a otázky s ním spjaté: rodinné a manželské vztahy, výchova, vzdělání, svátky i jejich oslava a zábava tvoří druhy problémový okruh. Zvláště velká pozornost je věnována problematice týkající se výchovy mládeže a otázky vzdělanosti. Navázáním na řeckou kulturu – především filozofii a literaturu, římskou státnost a juristiku, spojenými s křesťanskou teologií, i za spolupůsobení některých prvků vzdělanosti arménské, syrské, iránské a koptické, si Byzantská říše vytvořila vlastní specifickou kulturu a současně se stala prostředníkem mezi východní a západní kulturní sférou.

Vzdělání bylo privilegium majetných vrstev obyvatelstva a zaručovalo existenci i určité společenské postavení. Ve srovnání se zeměmi středověké západní Evropy 9.–12. stol. nebylo tak obtížné ho v Byzanci získat a bylo rozšířeno i v nižších společenských vrstvách, zejména u městského obyvatelstva. Elementární školství mělo převážně soukromý ráz (domácí vychovatelé, soukromé školy). Církevní a klášterní školy připravovaly adepty na nižší duchovní funkce. Státních škol bylo málo. Vzhledem k západní Evropě bylo školství v Byzanci na vyšší úrovni, uvědomíme-li si např., jak velkou péči věnoval stát výchově svých úředníků, a to nejen duchovního stavu. Náplň vyššího vzdělání tvořila filozofie dělící se na teoretickou (astronomie, geometrie, aritmetika, lékařství, hudba, teologie) a praktickou (etika, politika, historie, rétorika, jurisprudence). A srovnáme-li toto množství látky s tzv. sedmero svobodných umění, kterému se vyučovalo na klášterních školách, musíme opět konstatovat, že západoevropský okruh poněkud pokulhával a že sedmero svobodných umění (trivium, quadrivium) jsou jen zbytky toho, čemu se vyučovalo na antických školách a jejich pokračovatelkách – školách byzantských. Velkým pomocníkem při získávání nových znalostí byly i knihovny, ať už veřejné nebo soukromé.

Byzantská věda se ve sledovaném období zaměřovala na encyklopedické zpraco-

vávání znalostí; hlavní cíl spatřovala ve zvládnutí předchozích vědomostí a shromážděného materiálu. I když toto období nebylo dobou převratných objevů a teorií, přesto lze ještě pozorovat určitý rozvoj zejména pokud jde o právní vědu, historii, filozofii (Michaél Psellos) i v oblasti lékařství a přírodovědy.

Mnohonárodnostní charakter Byzantské říše s osobitým způsobem života jednotlivých etnických složek si vyžádal i zvláštní autorův přístup k práci. Pomíjeje zvláštnosti jednotlivých národností, které byly postupně překrývány přijímáním charakteristických prvků řecko-římské christianizované kultury, podává autor globální obraz života Rhómajů jakožto obyvatel jedné říše.

Mezi množstvím prací, které se zabývají politickou a sociální strukturou Byzance, je kniha G. G. Litavrina jednou z mála, která komplexně zachycuje všechny stránky života obyvatel této říše. Pozornosti si zasluhuje zejména poměrně bohatá faktografická základna a značný počet uvedených příkladů. Některými zpracovávanými prvky (oslav y svátků, oděv, zařízení domu aj.) práce zabíhá do oblasti etnografie. Rozbor a popis života, který autor podává, prozrazuje, že je velmi hluboce zainteresován v problematice sociálních a politických poměrů Byzance v 9.–12. stol. V mnoha směrech vycházel autor ze své edice díla významného byzantského vojevůdce 11. stol. Kekaumena. V jeho spise vydaném v roce 1972 mohl autor čerpat velkou část údajů pro svůj popis života v Byzanci. Je možno jen uvítat, že výsledky jeho výzkumů se dostávají do rukou nejen užší vědecké obci, ale v přístupné formě, jakou je psána tato kniha, také širšímu okruhu čtenářů, kteří se zajímají o dějiny Byzance.

L. Havlíková

A. Armbruster, *Romanitatea Românilor. Istoria unei idei*. Editura Academiei Republicii socialiste România, București 1972.

Románský původ Rumunů byl již dávno nad jakoukoli pochybnost prokázán a přestal být předmětem vědeckých a politických sporů. Zájem těch, kteří mu věnují svou pozornost, se tedy zaměřuje spíše na roli, kterou myšlenka románského původu sehrála v různých obdobích boje Rumunů za národní jednotu a nezávislost, na zkoumání příčin, které v minulosti někdy vedly k odmítání této myšlenky, nebo na jiné dílčí aspekty tohoto problému. Armbrusterova kniha je komplexním pohledem na vývoj myšlenky románského původu Rumunů od doby, kdy Rumuni existují jako samostatná etnická skupina, tj. zhruba od 10. stol. až do 18. stol.

První zmínky o východních Románech jsou v byzantských kronikách 10. stol. Většinou jsou označovány jménem *Vlah*, *Valah*, *Voloh*, tedy jménem, kterým jejich slovanští sousedé označovali – stejně jako Germáni – všechny románské národy. Později došlo ve většině slovanských jazyků, jakož i v maďarštině, k morfologickému rozlišení jména rumunských Románů (Valaši) od jiných Románů (Vlaši). V této době lze považovat etnogenezi východních Románů za dovršenou a proces asimilace Slovanů Rumun na sever od Dunaje a Rumunů Slovy na jih od Dunaje za značně pokročilý. V obklíčení jinými etnickými skupinami, hlavně pak Slovy a Maďary, si východní Románi udrželi velmi silné vědomí své románské identity, což se mj. výrazně projevovalo v tom, jak se sami nazývali (Románi, Rumáni). Již první zprávy o Rumunech ostatně vesměs svědčí o vědomí etnické kontinuity s římskou Dácií, což mj. dokazuje i označování panonských nížin jako „*pascua Romanorum*“. Politicky pak východní Románi vystupují v tomto prvním období své etnické existence v rámci tzv. bulharsko-valašského carství.

Začátek dalšího období ve vývoji myšlenky románské identity spadá do 14. stol., tj. do období vzniku samostatných rumunských knížectví: valašského (Țara Românească) a moldavského. V tomto období dochází k prohloubení znalostí o románskému původu Rumunů, a to hlavně díky zájmu některých italských humanistů, kteří přetrvávají, kontinuitu románského žití v dunajském prostoru dokládali argumenty nejen historickými, ale též filologickými. Zájem tehdejší vědecké veřejnosti byl k problematice východních Románů poután jednak tureckým nebezpečím, jednak maďarsko-polskou rivalitou ve věci ovládnutí Moldavska.

V 16. stol. se myšlenka románské identity Rumunů stává nástrojem protitureckého boje, tj. součástí soudobé politické ideologie: je kladen důraz na příslušnost antické Dacie k římskému impériu. V této době, kdy rumunská knížata neustále – a často vítězně –